

Küreselleşme, Eğitim ve Gelecek ¹

İkram Çınar
Kafkas Üniversitesi
ikramcinar@gmail.com

Özet

Bu çalışmada küreselleşme olgusu ve boyutlarına değinildikten sonra Türkiye için gelecekteki eğitim yöneliminin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Eğitim bir gelecek tasarımı sonucu birey ve toplumu hedeflenen noktaya taşıma çalışmasıdır. Türkiye, birçok bakımdan yol ayrımında olan, geleceğini tartışan bir ülkedir. Türkiye hem bilişim devrimi ve küresel gelişmeler hem de dış siyasal ve kültürel faktörlerce etkilenen bir ülkedir. İçinde bulunulan yıllarda toplum geleceğini tartışmakta ve bunun yarattığı kararsızlık eğitim kurumunu ve felsefesini etkilemektedir. Çalışmada bilişim ve küreselleşmenin sonuçlarıyla eğitim ilişkileri ortaya konmuştur. Yeni bilim felsefesinin etkileri incelenmiş, küreselleşmeyle Türkiye'nin olanakları ve ülkeye yönelik riskler tartışılmıştır. Çalışmada, ülkede nasıl bir toplumsal tasarım yapılır ve yön verilirse verilsin, eğitimin bu ulusa ve bu kültüre göre yani "millî" olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Küreselleşme, bilişim toplumu, eğitim politikası

Globalization, Education and Future

Abstract

This study first deals with the phenomenon and dimensions of globalization and dwells on some projections about the education trends in the future of Turkey. Education is an effort to convey the individual and the society to a targeted point planned as a result of future projection. Turkey is a country which is at the crossroads in many aspects and always discussing about its future. Nowadays the society is discussing its future and the resulting instability affects the institution and philosophy of education. This study puts forward the results of information and globalization and their relations with education. Also the effects of new science philosophy were examined and Turkey's abilities and the risks exposed were discussed in terms of globalization. As a result it was concluded that the education must be according to the country and culture, i.e. it must be national, no matter what social designation is done and directed in a country.

Keywords: Globalization, information society, policy of education

Küreselleşme

Küreselleşme; gruplar, ülkeler, bölgeler arasında ekonomik, teknolojik, siyasal ve kültürel ilişkilerin artması, karşılıklı olarak daha fazla etkileşimi, sınır tanımaz gelişmelerle millî sınırların zayıflatılması ve bunlara bağlı olarak küresel toplum ve vatandaşlık bilinci geliştiren süreçler, kabuller ve yaptırımlara dair geniş içerikli bir kavramdır (Karabağ, 2006: 151). Başka bir tanımla küreselleşme, Batı'nın Doğu ile ilişkileri sonucu geç Ortaçağ döneminde şekillenmeye başlayan ve zamanla

¹ Bu çalışma, "Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 100. Yılında Eğitim Kurultayı" İnönü Üniversitesi, Malatya, (24-26 Nisan 2008) bildiri olarak sunulan metnin geliştirilmiş halidir.

kolonist-kapitalist sömürge sisteminin çeşitli aşamalarından geçerek geldiği yeni bir yapılanmadır (Kaçmazoğlu, 2002: 48).

Küreselleşmeyi İstanbul'un fethi sonrasında başka yollardan Doğu'ya ulaşma çabasına giren Batılıların başlattığı coğrafi keşiflerle 15. yüzyıldan itibaren başlatılanlar bulunmaktadır (Karabağ, 2006: 152; Kızılcılık, 2002a: 14; Yılmaz, 2006: 83; Kaçmazoğlu, 2002).

Tarih boyunca dünyanın başka yerlerinde olup biten ekonomik, bilimsel, teknolojik gelişmeler, dünyanın geri kalan kısmını etkilemiştir. 1990 sonrasında da olan budur. Ancak 1990 sonrasını öncesinden ayıran bu etkinin hızı, şiddeti ve toplumun tüm kesimlerine olan etkisidir. Bu gelişmeler şöyle sıralanabilir (Çınar, 2006: 125):

- Bilişim teknolojisinin gelişmesiyle (telefon, bilgisayar, internet, uydu teknolojisi gibi) bilgi üretimi ve iletiminin büyük boyutlara ulaşması ve bunun sonuçları.
- Ulaşım araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması (uçak ve hızlı tren); malların pazara daha hızlı ve ucuz olarak ulaşmasını sağlayarak ticareti geliştirmesi ve sonuçları.
- Sermayenin bazı Çok Ülkeli Şirketlerde (ÇÜŞ) toplanması, finans piyasalarının bilişim yoluyla birbirine bağlanarak finans oligarşisini bütünleştirilmesi, bu oligarşinin gücünün artması ve sonuçları.
- Kültür imal endüstrisinin gelişmesi, gelişmemiş ülke aydınları ve halkında aşağılık duygusu ve sömürge bilincinin yerleştirilmesi.

Burada dikkati iki nokta çekmektedir: Bilişim teknolojisinin (BT) olanakları ve bundan yararlanan Batı ve neoliberal ideoloji. BT boyutuyla küreselleşme kaçınılmazdır ve insanlığa yeni olanaklar sunmaktadır. Liberalizm boyutu ise sömürgeci bir anlayış olarak toplumsal, ekonomik ve kültürel yönler başta olmak üzere insanlığın büyük kısmını tehdit etmektedir. 1990 sonrası dönemde sosyalist Doğu bloğunun dağılmasıyla seçeneksiz kalan ve ideolojik bir boşluk bulan liberalizmin sosyal devleti de ortadan kaldırarak sermaye lehinde çalışan bir yeni düzen inşası içinde olduğu dikkat çekmiştir. Yukarıdaki sıralanan gelişmeler sonucunda kaçınılmaz bir süreç olan küreselleşme, kapitalizmin elinde ve onun istediği yönde şekillenmiştir.

İnsanlık, tarihinin en keskin dönemlerinden birini çok hızlı bir biçimde geçmektedir. Değişimin kendisinin ötesinde hızı bile toplumsal, siyasal ve kültürel depremler yaratmaktadır. Değişimin yönünü ve doğasını kavramış, hazırlıklı toplumların ayakta kalabileceği bir dünya ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme, Amerika ve Avrupa'nın çıkarına bir dünya kurma düşüdür. Zaten küreselleşme, onların çıkarına bir dünya düzeni inşa etmiştir. Küreselleşme, dünya toplumları arasında kutuplaşmaya, düzensizliğe, eşitsiz gelişmeye yol açtı ve eşitsizliklerin boyutlarını yükseltti (Kızılcılık, 2002a: 14).

Türkiye de küreselleşme sürecine katılan ülkelerdendir. Türkiye, 1980 yılında 24 Ocak kararları, 1991'de yürürlüğe giren 32 sayılı kararla (RG: 20918 Türk Parasının Kıymetini Koruma) ve 21 Haziran 2001 tarih ve 4686 sayılı Uluslararası Tahkim Anlaşması Kanunu ile mal ve sermaye piyasalarını son dönem küreselleşmesine açmıştır.

Küreselleşme, uluslararası ticaret ve toplumların birbirini etkilemesi anlamında ele alınırsa, bunun tarihin her döneminde olduğu bir gerçektir. Günümüzdeki farklılık bilişim teknolojisinin sağladığı olanaklar ile bu etkileme ya da etkileşimin hızı ve şiddetindedir.

Eğitim

Eğitim, insan yavrusunu kültürleyerek insanlaştırma sürecidir ve bu bir insan hakkıdır. Bu hakkın karşılanması ailenin ve devletin başta gelen görevlerindedir. Aile, kendi kültür kalıbına, devlet de üretim biçimi ve siyasal felsefesine göre yurttaşların eğitilmesine katkı sunar.

Eğitimin küresel kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda yapılandırılmasına yönelik sahte sosyal adaletçi ve özgürlükçü argümanlarının aksine, bugün OECD ülkeleri hariç tüm dünyada eğitim yatırımları ciddi bir biçimde azalmıştır. Aynı zamanda ekonominin genel göstergelerinde yoksullar aleyhine oluşan eşitsizlikler de eğitimde gerilemeye neden olmuştur. Bunun sonucunda hem çocuk ve gençlerin okullaşma oranları kayda değer düzeyde düşmüş, hem de eğitimde kalitesizleşme artmıştır (Sayılan, 2007: 68).

Küreselleşme sürecinde okullar insanlaşma idealini, erdem ve değerleri aktarma, dünya ve toplumları tanıma ve anlamamanın bir aracı olmak yerine piyasanın üretim gücü ve tüketicisi olan insanı yetiştirmekle görevlendirilmek istenmektedir. Bu süreçte okullar bu amaca hizmet ettikçe anlamlıdır. İnsanlığın taleplerinin piyasanın taleplerine kurban edilmesi yeni sorun alanlarını ortaya çıkarabilir.

Küreselleşmeyi tartışmalı hale getiren, sürecin patronajını yapan neoliberalizmin eşitsizlikçi kuram ve uygulamalarıdır. Bu anlayış eğitime de yansımaktadır. Zira, uluslar arasında mazlum milletler, ülke içinde de yoksul kesimler küreselleşme sürecinde eğitimden yeterince pay alamamaktadırlar.

Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme, ekonomik, teknolojik, siyasal, kültürel, ekolojik ve çevresel boyut ile mekânsal yönlerden etkileri bakımından boyutlandırılmaktadır (Karabağ, 2006: 175-195). Bu boyutlar insanları etkilemektedir. İnsanın çevreye uyumunu sağlamak bağlamında eğitim bu gelişmeleri dikkate almak ve müfredata eklemek durumundadır. Aşağıda bu boyutlar etki ve sonuçlarıyla tartışılmaktadır.

Ekonomik boyutta yeni piyasalar ortaya çıkmıştır. Bu piyasalar geçmiştekinden farklı olarak 24 saat işlem yapabilmekte ve bilişim teknolojisinin imkânlarından yararlanarak paranın dünya çapında hareket etmesini sağlayabilmektedir. Birleşmiş Milletler raporlarına göre günde 1,5 trilyon dolardan fazla para el değiştirmektedir (Yılmaz, 2006: 85). Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu, ÇÜŞ ve küresel gönüllü kuruluşlar yeni ekonomik aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Bu örgütler ulusal hükümetleri bağlayan güçlü yaptırım mekanizmaları geliştirmiş, çok taraflı anlaşmalarla gerektiğinde ulus devletlerin gücünü azaltmıştır (MAI, Tahkim anlaşmaları gibi).

Küresel sermaye geniş bir hareket serbestisine kavuşmuştur. Sermayenin siyasal erki baskılamasının en önemli yöntemlerinden biri de, ağır vergi ya da diğer yükümlülükler karşısında ekonomiyi terk edebileceği tehdididir. Böyle bir tehdit karşısında, siyasal erk vergi salma gücünü yumuşatabileceği gibi, halkın aleyhine ve tüm yükü halka yıkararak sermayeye bazı kolaylık ve avantajlar sağlayabilir (Önder, 2006: 24). Küresel sermayeye güç uygulayamayan zayıf hükümetler, özelleştirmeler yoluyla sağlanan geçici gelirlerle günü kurtarma çabası içinde olmaktadır.

Birbiriyle iç içe geçmiş ya da eklenmiş bir ekonomi uluslar arasında ve hayatın birçok boyutunda insanları birbirine yakınlaştırmaktadır. Benzer işleri yapan ya da çok ülkeli şirketlerde çalışanlar benzer normları paylaşmakta, benzer kurallara bağlı kalmaktadır. Bu gelişmeler çalışanların farklı toplum ve kültürleri tanımalarını gerektirmektedir. Eğitim kurumu kendisini bu yönde

hazırlayarak gereken insan gücünü yetiştirme zorunluluğunu hissetmektedir. AB ülkelerinin zorunlu eğitimi bitiren her öğrencinin üç dil bilme zorunluluğu getirmiş olması bunun bir sonucudur.

Ulusal ekonomiler öylesine birbirlerine bağlanmıştır ki herhangi bir ülkede meydana gelen ekonomik bunalım onunla ticareti olmayan ülkeleri bile etkilemektedir. Ülkeler ekonomik kararlarında uluslararası durumu dikkate almak zorunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda Türkiye AB ile yaptığı Gümrük Birliği anlaşması nedeniyle dış ticarete büyük ölçüde AB kararlarına uygun hareket etmek durumunda kalmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme ve devleti küçültme söylemi adeta çılgınlık boyutuna ulaşmıştır. Özelleştirmelerin yabancılaştırmaya ve örtülü işgale dönüştüğü sesleri yükselmektedir. Yabancı yatırımcı çekebilmek için getirilen teşvikler (vergi muafiyeti ve kâr transferi gibi) ve ekonominin yabancı ellere geçmesi ulusal ekonomiyi ortadan kaldıracaktır. Ulus devlet, ulusal ekonomiyle vardır. Kaldı ki devletin ekonomiden elini çekmesi her toplum ve ülke için doğru bir yaklaşım değildir. Geçmişte ve günümüzde devletçi veya yarı devletçi modellerle hızla kalkınan birçok ülke bulunmaktadır. Bilişim teknolojilerinden yararlanarak dünyayı sadece pazar olarak gören kapitalizmin bir yerde tıkanacağı düşünülebilir. Devleti küçültme eyleminin sonucu, sosyal devletin ortadan kalkacağıdır. Sosyo-ekonomik gerilik ve eşitsizliğin yaşandığı Türkiye gibi ülkelerde beşeri sermayenin geliştirilmesi imkânsız hale gelebilir. Kalkınmanın eğitilmiş nitelikli insanların eseri olduğu dikkate alınır, eğitimde fırsat ve imkân eşitsizliği toplumun zekâ ve yetenek kaynağını harekete geçirememeye yol açar ve kalkınma engellenir.

Teknolojik boyutta bilgisayar, internet ve uydu haberleşmesinin gelişmesi küreselleşmenin en önemli itici gücünü oluşturur. Bu teknoloji zaman, mekân ve işlem hızıyla büyük dönüşüme sebep olmuştur. Bilgisayarlar veri ve malûmatı (enformasyonu) hızla işleyen makineler olarak ortaya çıkmıştır. İnternet adeta “dijital sinir sistemi” gibi dünyayı sarmakta ve bilgisayarların işlediği bilgileri dağıtıp, toplamaktadır. Uydu haberleşmesi, e-ticaret, para transferi, askeri alan ve özellikle televizyon yayıncılığında büyük etkiye sahip olmuş, Amerikan kültürünün evrensel kültür olarak sunulmasına yol açmıştır. Bu süreçte ulus devletler ellerinde tuttıkları bilgi tekeli kaybetmiş, bilginin kontrolü yoluyla sürdürdükleri iktidar büyük ölçüde parçalanmıştır.

Küreselleşmenin teknoloji boyutu, alt kimlik ve yerel değerlerin de bilhassa internet ve uydu yayınları aracılığıyla bir yolunu bularak kendilerini ifade etmesini ve varlıklarını öne çıkarmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum küreselleşmenin egemen düşüncesine de uygundur.

Siyasal boyutta ulus devletlerin ve büyük anlatıların parçalanmasına hizmet eden bir süreç yürürlüktedir. Bu süreçte “entelektüeller ve sivil toplum desteği” ön plandadır. Küreselleşmenin egemenleri, karşılarında olabildiğince büyük bir güç (ulus devlet gibi) görmek istememektedir. Bu anlamda din ve ideolojilerin parçalanmasına yönelik sivil toplumcu, yönlendirilmiş okumular aracılığıyla kitle ve kültürleri ayrıştırarak ulus devleti çözme politikası sürdürülmektedir.

Küreselleşme, siyasal boyutta en büyük tahribatı ulus devlet üzerinde göstermektedir. Ulus devlet; kendi halkının çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, temel hedefleri ulusun çağdaşlaşması, ülkenin sanayileşmesi ve gelişmesi, sosyal adaleti geliştirmek olan, ulusal varlığa ve benliğe sahip çıkan devlet şeklidir (Dura, 2006: 47). Ulus devletin gücünü yitirmesi, halkın, temel amacı kâr etmek olan şirketlerin ve piyasanın insafına bırakılması demektir.

Sönmez (2002: 10), küreselleşmenin bir yandan evrenselleşmeyi savunurken, diğer yandan alt kültürleri, yerelleşmeyi, geleneği, göreneği, farklılıkları öne çıkardığını saptamaktadır. Sönmez,

bunların derinleşmesinin evrenselleşmeyi gerçekleştirmeyeceğini, ayrıca evrenselleşme ile yerleşmenin birbiriyle çeliştiğini belirtir. Buradan neoliberal küreselcilerin asıl niyetleri ortaya çıkmaktadır: Ulus devleti alt kültürlerle, farklı inanç ve değerlere bölerek zayıflatmak ve giderek ortadan kaldırmak. Sönmez, böylece kabileleşen toplulukların farklı inançlarla bilinçsizleştirilerek, daha kolay egemenlik altına alınabileceğini söylemektedir. Kızılcılık (2002b: 27) de özellikle üçüncü dünyada etnikliğin yükselişine, yeni etnik ideoloji ve oluşumların köruklenmesine katkı sunduğunu ve toplumları böldüğünü belirterek, küreselleşmenin, toplumların özgünlüklerini bitirdiğini, toplumsal tahrip ettiğini, ulusal bağları kırdığını, ulus-devletin yapısını kökten değiştirdiğini ve ulus-devlet yapısını tehdit ettiğini vurgulamaktadır. Kaçmazoğlu (2002: 51) ise, “küresel güçlerin bir yandan azınlık sorunları ile ülkelerin dikkatleri ve kaynakları başka tarafa kaydırılırken, diğer taraftan siyasal ve ekonomik anlamda zayıflıklardan yararlanarak çeşitli yaptırımlar için dişretmektedir” çıkarsamasını yapmaktadır.

Büyük güçler çevresel güçleri paralel yönetimler aracılığıyla kontrol etmektedirler. Paralel yönetim, demokrasi projesinin unsurlarından biridir. Ülkelerin iç düzenlerinde toplumla devlet arasına giren bir örgütlenme ile devlet egemenliğine paralel bir egemenlik kurmaktır (Yılmaz, 2006: 42). Bu strateji ülkeden ülkeye farklılık gösterse de ana program değişmemektedir. İçine sızılan devlet bürokratlarının da yardımıyla, yaygın bir “medyatik” ve “entelektüel” güç operasyonu, “kamuoyunun algılama dizgesini üretme” sürecinde, ülke insanların, aslında kendilerine benimsetilmiş olan düşünceleri ya da eylem planlarını, bizzat kendi kurumlarının, kendi beyinlerinin ürünüymiş gibi algılayıp uygulamaya geçmeleri sağlanmaktadır (Yıldırım, 2004: 33).

“Demokrasi projesi”ne katılan ABD eski Dışışleri Bakanlarından G. Schultz, demokrasinin geliştirilmesinde birbiri ile örtüşen faaliyetlerden birinin de eğitim olduğunu belirtir. Bu bağlamda eğitim, müdahale edilen ülkenin eğitim sistemleri ve medyası kullanılarak ABD politika veya demokrasinin prensipleri ve pratiği ile ABD’nin karakteri ve değerlerinin hedef kitlelere öğretilmesi faaliyetidir (Yılmaz, 2006: 43). Bu sürecin bir kısmına aşığıdaki kültürel boyutta değinilmiştir.

Bir yandan farklılıklar yoluyla parçalama diğer yandan ekonomik, kültürel ve siyasal bütünleşme politikaları, Batılılar açısından küreselleşmenin geleceğine yatırım anlamına gelmektedir. Çünkü Batı dışı ülkelerdeki ayrımlar çatışmaya dönüştürüldükçe, Batı karşıtı bir gücün oluşumu, Batı dışındaki birikimlerin yatırıma yönelmesi, güçlü bir alternatifin üretilmesi engellenmekte ve emperyalist düzen yeni aşamasını rahatlıkla gerçekleştirmektedir (Kaçmazoğlu, 2002: 50).

1990’lı yıllarda sosyalist Doğu bloğunun dağılmasından sonra tek kutuplu bir uluslararası sistem ortaya çıkmış, bu kutbun merkezi olarak ABD’nin politikaları Türkiye de dahil birçok ülkeye zarar vermiştir. Sođuk Savaş yıllarında Doğu karşısında Batı müttefiki olan Türkiye, tek kutuplu dünyada ulusal çıkarlarını koruyamaz hâle gelmiştir. Birçok uluslararası konuda (Irak, Kafkasya, Orta Asya, Balkanlar gibi) Batının çıkarları ile Türkiye’nin çıkarları çelişmektedir. Batının sömürgeci-yayılmacı politikaları yüzünden devletler, çok kutuplu bir dünya arayışına girmiş görünmektedirler.

Küreselleşmenin bir yandan parçalayıcı bu süreci yaşanırken diğer yandan da ulus üstü (supra-national) birliklerin kurulmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bunlar AB, NAFTA, ASEAN ve Avrasya’da Şanghay İşbirliği Örgütü’dür. Bunlar ulus üstü bütünleşmelerdir ve yeni kutuplar oluşturma arayışından kaynaklanmaktadır. Bu bütünleşme sürecinde Türkiye AB projesi içinde yer alma iradesi göstermektedir. Ancak bu süreçte AB çevreleri, eşit ve ortak bir Türkiye’yi içlerine sindiremeyeceklerini ama dışlamak da istemediklerini beyan etmektedir.

Türkiye seçenezsiz değildir ve farklı seçenekler de üretmektedir. Bunlar Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ve D-8 seçenekleridir. Bunların yanı sıra Avrasya oluşumuna katılma ve Anıl Çeçen (2007) tarafından ileri sürülen Ortadoğu'da MEDEB (Merkezi Devletler Birliği) gibi tarihteki Büyük Selçuklu modeline benzer oluşumlar da entelektüel çevrelerde tartışılmaktadır.

Kültürel boyutta bilişim teknolojisi ve uydu yayınları desteği ile Amerikan sinema endüstrisinin katkısıyla yeni bir kültür imâl edilmektedir. Bu kültür medya ve eğitim müfredatı ile toplumlara yerleşmektedir. Ülkeler henüz kültürel gümrük duvarları örememiş, toplumlar Amerikanlaşma karşısında özdeğerlerini koruyamaz duruma düşmüşlerdir. Ayrıca küreselleşme demokrasi projesiyle etnikçi, dinci, mezhepçi, cemaatçi, cinsiyetçi ayrıştırmayla da ulusal dokuları tahrip etmektedir. Küreselleşmeyle birlikte insanlar, en arkaik kimlik özelliklerine bile âdeta saldırmaktadır. Daha önce desteklenen ulusal devlet ve modernleşmiş toplum yapısı modeli, etnik, kültürel ve post modern ayrımlarla paramparça edilmektedir (Kaçmazoğlu, 2002: 50). Küresel güç, ulusal olana karşı çıkan her türlü düşüncüyle ittifak içindedir. Oysa her ulusun kendini bir arada tutacak ortak değerlere ihtiyacı vardır.

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken “demokrasi projesi” aslında Türkiye'nin NATO'ya girmesinden sonra örtülü biçimde de olsa yürürlükteydi. Örneğin eğitim programlarımızın nasıl olması gerektiği konusunda ABD'nin yardım ve desteğin ötesinde yönlendirme hatta baskıları olmuştur. 1968 ilköğretim programından (Ergun, 1987: 43) Türk seçkinlerinin yetiştirilmesine (Fulbright), 1997 öğretmen yetiştirme programlarından (Okçabol 2005: 130) 2004 ilköğretim müfredatına kadar birçok “etkisi” olmuştur. İmzalanan ikili anlaşmalar gereği (Tunçkanat, 2001: 36) Millî Eğitim Bakanlığında Amerikalı uzmanlar görev yapmaktadırlar. Önerilen ve uygulanan programlar Türk kültürü ve Türkiye gerçeklerinden çok AB ve ABD çıkarlarına uygun insan yetiştirmeyi hedeflemiş gibidir (Çınar, 2006).

Küreselleşmenin yararlananı olarak kapitalizmin yarattığı tüketim kültürü kaynakları, hatta her şeyi sürekli tüketen bir anlayışı ortaya çıkarmıştır. Değerler bile tüketilir olmuştur ve bunda eğitim ve kültür politikaları baş aktör durumundadır. Eğitim açısından okullardan daha çok etkili olabilen televizyon yayınları aracılığıyla imgeler, beğeniler, arzu ve bakış açıları değiştirilmekte ve toplum tüketime yönlendirilmektedir. Küreselleşme ile birlikte, ileri teknoloji baskısıyla hâkim kültürlerin iktisadi ve teknolojik açıdan zayıf olan toplumların kültürleri üzerinde kültürel değişikliklere yol açacak hâkimiyetleri söz konusudur (Berber, 2003: 183).

Sonuçta, küreselleşme çeşitli boyutlarda ilerlemeler, fırsatlar, riskler ve tehditler taşımaktadır. Bunlar bütün ülkeler için olmakla beraber, gelişmelerden ülkeler ve ülkelerdeki sınıfsal yapılar farklı etkilenmektedir. Sermayenin biriktiği ülkelere bakarak, küreselleşmenin güçlülerin kazanıp, zayıfların mazumlaşarak kaybettiği yeni sömürgecilik dönemi başlattığı söylenebilir.

Bilişim Toplumu

Bilişim teknolojisi yeni bir ekonomi yaratmıştır. Buhar makinesi, insanın fiziksel gücünü nasıl artırmışsa, bilgi makineleri de insan aklının gücünü öyle artırmıştır. Geçmişte buhar makinesi kesin olarak ekonomik ve sosyal değişimleri etkilediği gibi, günümüzde de bilgi ve iletişim teknolojileri insan ilişkilerini devrimci kılmaktadır (Splichal, 1998: 161).

Toffler'in (1992: 82) açıkladığı ve daha çok ekonomist ve sosyologların tercih ettikleri sınıflamaya göre insanlık tarım, sanayi ve bilişim toplumu aşamalarını yaşamış ve bir kısmı bu aşamalarda ilerlemeye devam etmektedir. Gelişim aşamalarında önde olan toplumlar bilişim toplumunu yaşamaktadırlar. Çağdaş toplumlar sanayi ekonomisinden bilgi/bilişim ekonomisine

geçmektedir. Bu toplumlarda ekonomik yapı, bilgi yoğun bir yapıya dönüşmüştür. Bilgi ekonomisi rekabet avantajını makinelerin ya da teknolojinin üstünlüğünün değil; çalışanların bilgi ve becerilerinin belirlediği tüm iş ve sektörlerden oluşur (Lengnick-Hall ve Lengnick-Hall, 2004: 31). Bilişim teknolojisi sayesinde gelişen iletişim ağları ekonomideki para, mal ve hizmet dolaşımının önündeki fiziksel engelleri kaldırmıştır. Bilgi otoyolları sayesinde piyasalar dinamikleşmiş, rekabet ulusal ölçekten küresel olana doğru kaymıştır (Özsağır, 2007: 24).

Bilişim teknolojisi bilgi yönetimi gibi bir alanı ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme bağlamında bilginin üretilmesi, dağıtılması, kullanılması ve depolanmasına yönelik bu alanda da ciddi sorunlar vardır. Dağıtılan ya da herkese açık olan bilgi ile çok az sorun çözülebilir. Bilgi üretme ya da sorun çözmede kullanılan asıl bilgi örtük bilgidir. *Know-how* türündeki bu bilgi hem erişil(e)mez hem de internet ile ulaşı(l)a(m)az bilgidir (Çınar, 2002). Kısacası “parmakların ucunda olan bilgi” sanıldığı kadar etkili değildir. Başkasının ürettiği bilgi, diğeri için haber/enformasyon değeri taşır. Herkes kendi bilgisini kendisi üretir.

Kalkınmada insan sermayesi maddi servetin önüne geçmiştir. Kalkınmanın temel amacı, maddi zenginliği yaratmadan öte, zenginliği yaratacak ve sürdürecektir “yüksek nitelikte insan gücü” yaratmak şeklinde dönüşüme uğramıştır (Özsağır, 2007: 131; Türk, 2003; Rodrigues, 2004; Stewart, 1997). Yüksek nitelikteki insan gücü eğitim yoluyla elde edilebilir. Burada eğitimden en geniş anlamda, örgün ve yaygın eğitimi ve bunun yaşam boyu sürmesi anlaşılmalıdır. Bu durum, çağı ve değerlerini iyi kavramış, çağın gerektirdiği becerilere sahip eğitimcilerin yetiştirilmesi ve eğitime ulusal gelirden daha fazla pay ayırmak gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Yeni Bilgi Anlayışı ve Bilim Felsefesi

Copernik, Galileo ve Newton’dan kaynaklanan ve mekanik bir paradigmaya sahip olan modern dönem bilim anlayışı, kuantum fiziğindeki gelişmelerle değişmeye başlamıştır. Modern dönemin Newtoncu bilim anlayışı sebep-sonuç ilişkisini kurmaya dayalıdır. Pozitivisttir. Pozitivizm, sahip olduğu determinist özelliğe dayanarak iki olay arasındaki etkileşimi veya bir olayın gelecekteki evriminde hangi sonuçların doğacağını deney ve gözlemler ışığında, neden-sonuç ilişkisine bağlayarak açıklamaktadır (Şahin ve İtler, 2006: 656). Sebep, sonuç üstünde bir hâkimiyete sahiptir ve bir cisim üzerinde etkili olan kuvvetle (sebep) o cismin başlangıçtaki seyrinden sapması (sonuç) arasında her zaman doğrusal (lineer) bir ilişki vardır (Marshall ve Zohar, 2002: 24). Newtoncu klasik fizik, mikro evreni (atom altı) açıklamada yetersiz kalmıştır. Oysa makro evrendeki gelişme ve değişimler mikro evrendeki gelişmelerin sonucudur. Dolayısıyla makro evreni anlamak için mikro evrendeki kanun ve gelişmeleri bilmek gerekir. Böylece Comte’un tanımladığı anlamda insan algısına dayalı pozitivistten postpozitivist bilim anlayışına geçilmiştir.

Kuantum fiziğinin bulguları pozitivistin tersine, hangi sonuçların daha olası gelebileceğini kestirmeye çalışıp; yapılan kestirimlerin doğru olmayabileceğini göstermektedir. Kuantum mekaniğinin gelişimiyle deterministik görüş yıkılmıştır. Atomistik düzeyde doğa yasalarının temelinde belirsizlik ilkesi ve olasılık kavramı yerleşmiştir. Maddenin atomik ve atom altı düzeydeki davranışı deterministik olmayan ve nedensellik ilkesine uymayan kuantum mekaniği yasalarına uymaktadır (Bozdemir ve Eker, 2007: 46). Nedensellik ilkesine göre bir şey olduğunda bunun mutlaka bir nedeni vardır. Ancak kuantum dünyasındaki olaylar için bunun doğru olduğu söylenemez.

Newtoncu bilim anlayışı varlığını halen sürdürmekte ancak yeni paradigma giderek etkisini artırmaktadır. Aşağıda düşüşteki ve yükselişteki bilim paradigmalarının temel nitelikleri karşılaştırılmaktadır.

Çizelge 1. Düşüşteki ve yükselişteki paradigmaların temel nitelikleri

Pozitivist / Akılcı Paradigma	Pozitivizm Ötesi / Yorumlamacı Paradigma
1. Gerçeklik basittir: Evren, etkileşimsiz, kendi içinde tekdüze, farklı ve kendine özgü sistemlerin bir toplamıdır. “Bir şey” parçalarının toplamıdır.	1. Gerçeklik karmaşıktır: Değişkenlik, çeşitlilik ve karşılıklı etkileşim bütün sistem ve olguların doğal özelliğidir. Her sistem kendine özgü özellikleri geliştirir.
2. Hiyerarşi düzenin ilkesidir: Sistemler en basitten en karmaşığa kadar hiyerarşik bir sırada sınıflandırılabilir.	2. Heterarşi düzendir: Sistemler, hiyerarşik ve piramitsel değil, aksine önceden kestirilemez karşılıklı sınırlılık, etkileşim ve hareketlerle belirlenen heterarşik düzenlerdir.
3. Evren mekaniktir: Evren saat gibi çalışan mekanik bir obje ya da makinedir. Enerjisi bitinceye kadar belli bir düzende devinimini sürdürür.	3. Evren holografiktir: Evren, bileşenlerinin ayrıştırılıp tekrar tersi bir süreçle yerlerine yerleştirildiği şekilde mekanik bir biçimde anlaşılabilir. “Her şey” birbiri ile ilintilidir, her parça bütünü bilgisini taşır.
4. Gelecek ve yön belirlidir: Eğer evren saat ya da makine gibi çalışan bir olgu ise evrenin geleceği, en kesin biçimiyle, önceden kestirilebilir. Gerekli matematiksel modellerin oluşturulması ve yeterli hesaplama gücü ile herhangi bir sistemin davranışı kesinlikle önceden kestirilebilir.	Gelecek ve yön belirsizdir: Olasılıklar bilinebilir ancak kesin sonuçlar kestirilemez. Geleceğin belirsizliği doğanın koşuludur.
5. Nedensellik ilişkisi: Newtoncu evrende parçalar arasında nedensellik ilişkisini biliyorsak, bu ilişkinin sonuçlarını da açıklamak mümkündür.	5. İlişkiler doğrusal değildir ve karşılıklı nedensellik vardır: A, B'ye neden olmak yerine belki A ve B karşılıklı etkileşerek birlikte evrimleşir ve değişirler.
6. Değişim niceliksel ve birikim şeklindedir: Sistemler birikim yoluyla gelişirler, yani değişim sisteme yeni parça ya da boyut ekler. Niteliksel veya sıçramalı değişim çok seyrek olur.	6. Değişim morfojenetiktir: Düzen düzensizlikten doğabilir. Sistemler, nicel değişimlerden çok nitel değişimi yansıtacak şekilde çeşitlilik, açıklık, karmaşıklık, karşılıklı nedensellik ve belirsizlik gösterirler.
7. Nesnellik zorunludur: Bilme akıl yoluyla anlama ile olasıdır ve bu süreçte, gözlemci ve gözlenen kesin sınırlarla birbirinden ayrılmıştır.	7. Gözlemci belirli bir perspektifte sahip katılımcıdır: Gözlemci gözlenenden soyutlanmış ve uzak değildir. Nesnellik diye bir şey yoktur fakat perspektif vardır.

Kaynak: Yıldırım ve Şimşek 1999: 11.

Yukarıdaki çizelgenin ikinci sütununda dünyaya ve olgulara farklı bir pencereden bakıldığı dikkati çekmektedir. Bu yeni bir paradigmadır. Bu paradigmaya yardım edecek mantık da bulanık (saçaklı, puslu-fuzzy) mantıktır. Bulanık mantık, Azeri bilgin Lütfü Askerzade tarafından bilim dünyasına aktarılmıştır. Bu mantık Doğu toplumlarının kültür kodları arasında doğal olarak bulunan bir mantıktır. Dolayısıyla Doğu toplumlarının yeni paradigmayı kavrama ve uygulamada doğal bir üstünlük içinde olduğu söylenebilir.

Bilim, olaylara açıklamalar getirebilmek, öngörülerde bulunabilmek ve dönüşümler yaratabilmek için karmaşıklığı basitleştirmek zorundadır (Rodrigues, 2004: 18). Bilimin bu işlevi fütüroloji adında bir bilimi ortaya çıkarmış ve öngörü araştırmaları önem kazanmıştır. Böylece karmaşıklık ve belirsizlikle baş etmeye ve farklı düzlemlerde stratejik kararlara destek olmaya yönelik araştırmalar artmıştır.

Yeni bilgi felsefesi yeni bilgi üretme yaklaşımlarını geliştirmektedir. Gibbons'un "Mod 1" diye adlandırdığı geleneksel araştırma tarzı, disiplinler çerçevesinin dışına çıkmadan, o alanda daha önce konmuş kurallar ve çalışmalar çerçevesinde ve sadece alanın araştırmacıları tarafından gerçekleştirilir. Yeni "Mod 2" araştırma biçiminde ise araştırmayı, farklı disiplinler ve bilim dallarından, farklı enstitü ve üniversitelerde, hatta farklı ülkelerden yalnızca o araştırma için geçici olarak bir araya gelmiş (ad hoc) araştırmacı grubu yapar (Nohutçu, 2006: 353). Bu konuda AB araştırma projeleri örnek olarak gösterilebilir.

Bilimde uluslararası ilişkiler ve deneyim son derece önemlidir. Hem evrensel bilime katkı yapmak hem de bu birikimden yararlanmak gerekir. Ancak bilimde de ulusal bilim politikalarının olması ve izlenmesi gerekir. Her ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin de kendine has sorunları vardır ve bu sorunları isabetle çözebilmesi için kendi bilgisini ayrıca üretmelidir.

Türkiye'de bilimsel bilgi üretimindeki sorunların yanı sıra bilgi tüketiminde de ciddi sorunlar vardır. Üretilen bilimsel bilginin önemli kısmı yabancı dillerdedir. Sadece Türkçe bilenler kendimizin ürettiği bu bilgiye ulaşamamaktadır. Bunun çözümü herkese yabancı dil öğretmek değil, yabancı dillerde yayınlanan araştırmaların Türkçe olarak da bir bilgi ve belge merkezinde toplanması ve Türk bilgi tüketicisine sunulması olabilir.

Eğitim ve Gelecek

Eğitim, bir gelecek tasarımıdır. Gelecek, geçmişte bir olgu olarak, siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelere göre planlanan ve süreçte de bunlardan etkilenen zamandır. Türkiye, içinde bulunduğu zaman diliminde "nasıl bir gelecek istendiği" konusunda keskin tartışmalar ve kararsızlıklar içindedir. Toplumdaki kararsızlık geleceğin belirsizliğinin yansımalarıdır. Toplum önünü görememektedir. Tartışma, çekişme düzeyine yükselmiştir.

İktidarların AB'ye girmek için özverili politikalarına karşı halkın gönülsüzlüğü söz konusudur. Toplumda AB ve ABD ile Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'da çekişen çıkarlar nedeniyle Amerikan, dolayısıyla Batı karşıtlığı yükselmektedir. Seçim sonuçlarına bakılırsa toplum başta din ve milliyet olmak üzere özdeğerlerine yönelme eğilimindedir. Modernleşme ve onun bir görünümü olarak laiklikle bir problemi olmamasına karşın Batıcılığa olarak laiklik konusunda sıkıntılar vardır. Gerek üst bürokrasi gerekse toplumun değişik kesimlerinde Doğu'ya yönelme, Batı dışı modernleşme açılımları tartışılmaktadır. Bunlar fikir jimnastiğinin ötesinde yön arayışlarıdır. Bu kararsızlıklar öğretmen, veli ve öğrenciler aracılığıyla eğitim sürecine de yansımaktadır.

Toplumlar ideolojik, kültürel, ekonomik ve/veya askeri bir saldırıya uğradıklarında savunma için birleşmeye, bütünleşmeye ve güç birliği yapmaya yönelirler. Birliği yaratacak olan kültürel ortaklıklardır. En büyük ortak nokta din ve milliyettir. Dışarıdan ya da içeriden ulusun kültürel ya da ulusal varlığına yönelik bir saldırı algılanmışsa insanların en geniş ortaklık ya da buluşma/birlik noktası olarak dine yönelmeleri, dinin birtakım ritüel ya da görünüşlerini sergilemeleri kaçınılmazdır.

Filistin’de, ABD işgali sonrası Irak’ta, İran’da ve Türkiye’deki dinsel yükselişi Batı’nın emperyalist saldırısını görmeden açıklamak, gerçeği kavrayamamaktır.

Dünya Gelecek Cemiyeti (The World Future Society) geleceğin coğrafyasını bir haritaya dönüştürmek üzere etki alanları önermiştir: Yakın gelecek (bir yıla kadar), geçmiş tarafından dikte edildiği için denetlenemez. “Yakın vadeli gelecek” (1-5 yıl arası), şimdiki eylemlerimizle kısmen denetlenebilir. “Orta vadeli gelecek” (5-20 yıl) neredeyse tamamen kontrol edilebilir ve şimdiden seçilebilir. “Uzun vadeli” geleceğin (20-50 yıl) tohumları şimdiden atılabilir; ancak “uzak gelecek” (50 yıl sonrası) büyük ölçüde öngörülemez ve kontrol edilemez (Ross, 1995: 228).

Bu açıklamalardan sonra Türkiye’yi nasıl bir gelecek beklemektedir? Bilişim toplumu olma ve küreselleşme sürecinde Türkiye’nin durumunu ortaya koyabilmek için bazı göstergeler incelenmelidir. Bunlar rekabet edebilirlik, insanî kalkınmışlık durumu, bilgi üretme yeterliği ve gençliğin bilime verdiği önem gibi göstergeler olabilir.

Dünya Ekonomik Forum’un 2007-2008 verilerine göre Türkiye küresel rekabet edebilirlik gücü bakımından 53. sırada yer almaktadır. (<http://www.gcr.weforum.org/>) Listenin ilk sırasında ABD ve 131. sırasında da Çad bulunmaktadır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2007-2008 verilerine göre 2005 yılında insanî kalkınma bakımından 84. sırada yer alan, başka deyişle insanî gelişmişlik bakımından orta seviyede bir ülkedir. (<http://78.136.31.142/en/statistics/>) Bunun anlamı Türkiye’nin ekonomi sıralamasında yukarılarda olmasına karşın, daha az sosyal harcama yaptığıdır.

Türkiye’nin tam zamanlı araştırmacı açısından OECD ülkeleri arasındaki yeri umut verici değildir. Türkiye sondan üçüncü sırada yer almaktadır ve OECD ortalamasının çok altındadır. Çalışan her bin kişi başına 1.1 araştırmacı düşmekte ve yetersizliği göstermektedir. Aynı sıralamada en üstte yer alan Finlandiya’da çalışan bin kişiye 17.3 araştırmacı düşmektedir (OECD 2008).

Geleceğe yönelik ipucu niteliğindeki verilere bakıldığında ise genç nüfus itibarıyla ön sıralarda yer alan Türkiye, rekabet edebilirlikte gençliğin bilime ilgisi bakımından olumlu sayılabilecek bir konumdadır ve bu gösterge geleceğe güvenle bakmak için önemli bir veridir. Sıralamada Japonya’nın arkasından gelen Türkiye 30. sıradadır. Aynı sıralamada ABD, 44, İngiltere ise 61. sırada yer almaktadır (Özsağır, 2007: 138).

Türkiye’nin bilişim devrimine odaklanması gerekir. Küreselleşme, bilişim devriminin doğurgularından sadece birisidir. Küreselleşme vardır ve bu haliyle kaçınılmazdır ancak gelecekte tersinip tersinmeyeceği belli değildir. Küreselleşmenin ayaklarından biri olan finans oligarşisinin yönettiği sermayenin küreselleşmişliği tersinebilir (geri dönüşü olabilir). Finans oligarşisinin dünyaya yayılma ve tekrar belli merkezlerde toplanma özelliği hep olmuştur (Tözüm, 2002: 165). İlgi merkezine konulması gereken kavram bilişim toplumu olmalıdır.

Tartışılan Gelecek: Ulus-devlet ve laiklik

Türkiye son yıllarda enerjisinin önemli kısmını laiklik tartışması ve üniter devlete karşı yürütülen terör olaylarına ayırmaktadır. Bunlar aslında toplumun geleceğini tartışmasıdır. Küreselleşme ittifakının dağıtıcı, parçalayıcı ve mankurtlaştırıcı etkilerine karşı eğitimin uyarıcı ve uyandırıcılık misyonu üstlenmesi öncelik kazanmıştır. Eğitimin siyasal işlevlerinden biri olan ulus oluşturma ve ulusal bütünlüğü sağlama işlevi öne çıkmıştır. Eğitim, milliyetçiliği ırkçılığa dönüştürmeden, dinde Ortaçağa yönelmeden sağlıklı bir yapının oluşturulmasına yardım edebilir.

Küresel kültürel saldırının vurucu gücü durumuna gelebilen medya karşısında öğrencileri koşullandırmalardan koruyabilir.

Ulus devletin varlığını ve bütünlüğünü sağlamak üzere oluşturulmuş eğitim sistemleri için aynı ölçüde küreselleşmeden söz edilemez. Eğitim sistemleri büyük ölçüde “millî” olma niteliğini sürdürmektedirler. Hatta Green’e göre ulus devletler ekonomi, dışişleri ve savunma gibi alanlarda ulusal egemenlik haklarını kaybettiği ölçüde eğitim alanına yönelerek bu alanda egemenliği ve kontrolü artırma çabası içine girmektedir (akt. Karip, 2005: 199). Ancak eğitim sistemini dış teknik ve mali yardımlarla yürüten ülkeler için eğitimin millîliğini korumak zorlaşmaktadır. Türkiye’nin eğitim sistemini güncelleştirmek için Dünya Bankası ve AB gibi uluslararası kuruluşlardan aldığı yardımlar genellikle önkoşulludur ve sistem parayı verenin taleplerini de dikkate almak zorunda kalmaktadır. Eğitim, kültür ve savunma konularında (kredi karşılığında bile olsa) ulusal politikalara başkasının müdahale etmesine fırsat vermemek her ulusun hakkıdır.

Batılı ülkeler kendi eğitim felsefelerini diğer ülkelere yerleştirme gayreti içindedirler. Bu gayret sosyolojik açıdan sömürgeleştirme olarak nitelenebilir. Dünya Ortak Eğitim Kültürü (common world educational culture) kuramına göre ulusal eğitim sistemlerinin ve programlarının geliştirilmesi evrensel eğitim modellerine göre olmalıdır. Hatta devlet kurumları ve devletin kendisi, ulusa özgü-öznel kurumlar olmayıp, baskın olan uluslar üstü bir dünya (Batı) ideolojisi tarafından biçimlendirilir. Eğitim dâhil devletlerin tüm etkinlik ve politikaları evrensel normlar ve kültüre göre biçimlendirilir (Karip, 2005: 200). İlk bakışta evrensellik kabul edilebilir olarak görünse de bunun Batı, özellikle de Amerikan kültürü olarak anlaşıldığı bilinirse, sömürgeleştirme daha iyi anlaşılabilir.

Türkiye’de yurttaşların barış ve huzur içinde yaşayabilmesi ve tarihsel rolünü oynayabilmesi, içine gireceği kalıbın onu boğucu olmamasıyla mümkündür. Bunun somutlaşması, etnikçilikten uzak üniter bir ulus devlet ve laik bir toplumsal düzenin sürdürülmesidir. Ulus devlet yapısı, değişik etnik kökenli yurttaşların kültürel özellikleri geliştirme ve sürdürmelerine engel değildir. Laiklik ise iki durumda gereksizdir; ateist ve teokratik toplumlarda. Laikliği ortadan kaldırmak bunlardan birisini tercih etmektir. Türkiye’nin gerçekleri ve çağın gerekleri “hiçbiri” diyor. Öyleyse eğitim sistemi laikliği anlamış ve özümsemiş yurttaşlar yetiştirmelidir. Ulus devlet olarak varlığın sürdürülmesi de (içeriği yeniden düşünülerek de olsa) laikliğin sürdürülmesine bağlıdır. Aksi halde giyilen elbise ülkeyi boğacaktır. Türkiye’nin büyüyerek gelişmesi, etrafı için bir cazibe merkezi olması laikliği ve üniter ulus devleti sürdürmesine bağlıdır. Bunu başarmak da öncelikle eğitim kurumunun sorumluluğudur.

Bilişim ve Eğitim Bağlamında Küreselleşme

Ülkeler çağın yönelimleri doğrultusunda kendilerini dünyayla bütünleşmek zorundadırlar. Toplumdaki bireyler de bu doğrultuda toplumun talep ettiği yeterlikleri kazanmak ister. Eğitim sistemleri çağın ve toplumun bu talebini karşılamak için ulusal bir bakışla eğitim müfredatını hazırlar. Bilişimin getirdiği teknolojik kolaylık ve olanaklar sayesinde geleneksel eğitim uygulamalarında okulda bölüm belirleme ve seçme, okul süresi, öğrenim sürecinde bir ülkeye bağımlı olma ya da zorunlu ders alma gibi yükümlülük ve zorunluluklar terk edilmektedir. Bu gelişmelerin sonucunda

eğitimde (Nohutçu, 2006: 350), uzaktan eğitim; e-öğrenim; sanal üniversite (virtual/click university); yaşam boyu öğrenme; hareketli kampus, program, öğrenci, akademisyen; eğitimde esnek yer ve zaman gibi gelişmeler yaşanmaktadır.

Üniversiteler arasında standardizasyon ve akreditasyon çabaları ile öğrenci değişim programları giderek gelişen uygulamalara dönüşmektedir. AB, Erasmus projesi çerçevesinde üniversite öğrencilerinin dörtte birini üye ülkelerde en azından birer akademik yıl eğitmeye çalışmaktadır.

Bilişim teknolojisi, eğitimi şimdilik üç yolla etkilemektedir (Ceyhun ve Çağlayan, 1997: 87). Bunlar; uluslararası elektronik üniversiteler, etkileşimli uzaktan eğitim ve kütüphanelere erişimdir. Bu çözümler süreçlerin hızını artıracak, zaman ve maliyeti önemli ölçüde düşürecek gelişmelerdir.

Bilişim teknolojisi eğitimde en çok uzaktan eğitimi geliştirmiş, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenme imkân ve seçeneklerini artırmıştır. E-öğrenme kavramı geliştirilmiş ve bu web tabanlı, bilgisayar destekli öğrenmeler, VCD gibi uzaktan eğitim içerikleri öğrenmeye farklı boyutlar katmıştır. Uzaktan eğitim giderek internet üzerinden yürütülmektedir. İnternet, ses, görüntü ve etkileşimlilik sağlayarak televizyon, mektup gibi diğer uzaktan öğrenim seçeneklerini etkisiz kılmıştır. Türkiye’de Mart 2008’de nüfusun % 22,5’i internete erişebilir durumdadır (IWS, 2008).

E-öğrenme ve uzaktan öğretim olanakları eğitimin küreselleşmesine yol açmıştır. Şehir ya da ülke dışına çıkmadan sanal üniversitelerden mezun olma olanağı doğmuştur. Bu gelişme de birçok fırsat ve riski içermektedir. Eğitimin aynı zamanda bir kültür aktarımı olduğu düşünüldüğünde değişik sonuçların ortaya çıkması da kaçınılmaz olmaktadır. Farklı kültürleri tanımak ve sentez yapma imkânının yanı sıra yurtdışında yabancı kültürden etkilenmek hatta onun misyoneri durumuna düşmek gibi olumsuz sonuçlar da doğurmaktadır. Batı’nın bu konuda etkileyici bir deneyim birikimi bulunmaktadır (Berman, 1991: 186). Sağlam ve tutarlı “millî” bir ilk ve ortaöğretim eğitimi bu tür sorunların önüne geçebilir.

Doğu bloğunun yıkılmasının yarattığı kapitalizmin seçenezsizliği ve liberalizmin felsefesi, sosyal devleti ortadan kaldırmaktadır. Kamu harcamalarının kısılması eğilimi eğitim kurumuna da yansımaktadır. Eğitimin ticarileşmesi geniş yoksul kesimleri eğitim hizmetlerinden yararlanamaz duruma getirebilir. Bu gelişme öğretmenlik mesleğini de zor duruma düşürebilir. Şimdiden sözleşmeli öğretmenlik uygulamaları yaygınlaştırılmaktadır. Bu gelişme öğretmenin iş güvencesinin ortadan kalkacağı anlamına gelmektedir. Öğretmenlerin bilişim toplumunun en önemli etkileyeni olduğu düşünülürse, bu yönde atılan adımların iyi düşünülmesi gerektiği ortaya çıkar.

Neoliberalizmin eğitim politikalarıyla ilgili çalışmalarıyla bilinen Michael Apple, küreselleşme sürecinin hâkim düşüncesi olan neoliberal devletin eğitime etkisini şöyle açıklamaktadır:

Devletin azaltmaya söz verdiği çok açık giriş ve sonuç eşitsizliklerinde suçu kendi üzerinden tek tek okullara, ailelere ve çocuklara atma yönünde bir değişime tanık olunan bir süreçten geçilmektedir. Bu tabiatıyla hâkim ekonomik grupların kendi yanlış kararlarının yol açtığı muazzam ve eşitliksiz etkilerde suçu kendi üzerlerinden devlete atma gibi daha geniş bir sürecin parçasıdır. Bu durumda devlet meşruiyet kriziyle karşı karşıyadır. Bu veri olarak kabul edildiğinde devletin bu krizi dışarıya yansıtmasına şaşmamak gerekir (Apple, 2002: 36).

Devletin küçültülmesi eğilimi devam ederse, devletin eğitim üzerindeki etkisinin azalması hatta ortadan kalkmasıyla sonuçlanabilir. Bu sonuç bile birçok olumsuzluğa yol açabilecek mekanizmaları tetikleyebilir. Eğitimden sadece zenginlerin yararlanabilmesi ve iç (siyasal, dinsel,

etnik) ve dış odakların eğitim sektörüne girmesi ve böylece kendi amaçları doğrultusunda eğitim sürdürmeleri, siyasal, kültürel birçok sorun ya da sonuca sebep olacaktır. Dış çevrelerin eğitim sektörüne girişi zekâ ve yetenek avcılığına yol açacağı ve bunun beyin göçünü hızlandıracağı da söylenebilir. Dış odakların eğitim sektörüne girmesiyle eğitimin kozmopolitleşmesi veya uluslararasılaşması kaçınılmaz olabilir. Ulusal kimlik bu durumu şimdiden tehdit olarak algılamaktadır. Yabancı dilde öğretime karşı çıkışlar bu bağlamda yorumlanabilir.

Bilişimin artan etkisiyle birçok meslek ortadan kalkmış, yeni birçok meslek ortaya çıkmıştır. Bu sürecin hızlanarak devam edeceği öngörülmektedir. Eğitimin durumdan çıkaracağı görev, bireyin hayatının hangi döneminde nerede yaşayabileceği ve hangi işleri yapabileceği belirgin olmadığından, herkese en az iki meslek kazandırmak ve bireyleri “geliştirilebilir insan kaynağı” olarak yetiştirmek olmalıdır. İş ve meslek seçenekleri hem bireyleri daha verimli hale getirecek hem de istihdam politikalarına kolaylıklar sağlayacaktır. Yaşam boyu eğitimin de bu bağlamda ele alınması ve yetişkin eğitimi (andragoji) araştırmalarına önem verilmesi ek bir görev haline gelmektedir.

Bilişim toplumunda bilginin sürekli yenilenmesi ve büyük miktarlara ulaşması yaşam boyu eğitimi zorunlu kılmaktadır. Bireyi yaşamı boyunca okulda tutmak olanaksızdır. İşyerlerinin aynı zamanda birer eğitim kurumu olarak işlev kazanması söz konusudur. Eğitim bağlamında eğitim yöneticileri birer eğitim lideri haline getirilmeli ve insan kaynağını geliştirme rolü öne çıkarılmalıdır.

Yaşam boyu eğitim gelecek toplumun vazgeçilemez özelliğidir. Sürekli bir eğitim; ekonomik gelişme ve kalkınma, demokratik anlayış ve etkinliğin artışı ve kişisel gelişim ve gereksinimleri karşılamaya hizmet eder (Chapman, 1996: 30).

Küreselleşen ve bilişim toplumunda hızla yol alan bir dünyada Türkiye'nin eğitimdeki can alıcı sorunu bir türlü başarmak istemediği nitelikli okuryazarlık ve buna bağlı olarak bilim toplumu olamamaktır. Nitelikli okuryazarlık, eğitim sisteminin gerçekten isteyip yapamayacağı bir şey değildir. İnsan kaynağını geliştirmek, toplumun genel zekâ ve yetenek düzeyini artırmak için nitelikli okuryazar oranını artırma yönünde ulusal seferberlik ilan edilmelidir. Toplumların yazılı kültürden görüntü kültürüne geçtiği bir zamanda hâlâ sözlü kültürde kalmış olmak, geleceğe güvenle bakmanın engellerinden biridir. Oysa millî devlet, üst kültür unsurlarını eğitim yoluyla topluma yaymaya ve benimsetmeye büyük önem verir. Kitap, yazılı kültür, herkesin eşitçe ulaşabileceği üst kültürü gerçekleştirmenin temel hedefidir (Muşta, 2002: 375).

Okuryazarlık, analitik ve eleştirel düşünmeyi sağlar (Sanders, 1999: 39). Cemaatçi yapının ortaya çıkışı ve kitlelerin duygusal ifadelerle kolayca yönlendirilmesi, okuryazarlıkla eleştirel düşünmeye geçilemeyişin sonuçlarındandır. Okuyarak bilgiyi kendi aklıyla değerlendirmek yerine, başkalarının yorumlarını edinme, sözlü kültürün bir ürünüdür ve her türlü (dinsel, etnik, siyasal) cemaatçilikle sonuçlanır.

Eğitimin sadece yerel değerlere dayanması ya da kozmopolit bir yapıya bürünmesi toplumun geleceği açısından sağlıksızdır. Evrensel değerlerden uzak bir eğitim, ulusu dinsel ya da faşist totaliterliğe götürür. Ancak küreselleşmenin evrensel değer olarak sunduğu içerik de sadece Batı, hatta Amerikan kapitalizminin ideolojik içeriğidir. Ulusal olan ile evrensel olan arasında denge kuramayan eğitim sistemlerini ciddi sorunlar beklemektedir.

Dünyalaşma olarak küreselleşme karşısında millî eğitim sistemleri ulusallık vurgusunu daha çok yaparak ulusal varlığı güvenceye almaktadırlar. AB bağlamında Türk eğitim sisteminin bundan uzaklaştığı söylenebilir. Kendi kültürel ve ulusal değerlerini iyi bilen ve bununla gurur duyan insanlar

yetiştirilmedikçe çocuklarımız mankurtlaşacaktır. Ayrıca kendi değerlerine içtenlikle bağlı olan insanlar başka kültürleri de daha iyi anlayacak ve saygılı davranacaklardır.

Bilişim ve küresel gelişmeler karşısında AB, 18 Eylül 1988’de Bologna’da bir “üniversiteler anayasası” niteliğinde “Manga Carta Universitatum” belgesini kabul etmiştir. Bu belgede, geleceğin özerk, özgür, uyumlu ve insancıl yaklaşıma sahip üniversitelerinin temel hedefinin çevreye duyarlı kuşaklar yetiştirmek ve toplumsal değişime katkıda bulunmak olduğu vurgulanmıştır. Yine bu toplantıda Erasmus programı da projelendirilmiştir (Nohutçu, 2006: 356).

Türkiye de Bologna sürecine dâhildir ve yüksek öğretim sistemi birçok yönden uyum sağlama çabası göstermiştir. Ancak Bologna sürecinin AB’nin bilgi talebine yönelik olduğu bilinmektedir. Bu süreçten Türkiye de yararlanabilir ama kendine özgü bilim politikaları olması ve dikkate alması kaydıyla.

AB, 1990’lı yıllarda eğitime, araştırmaya ve bilgiye yapılan yatırımın Avrupa’nın rekabet gücünün geliştirilmesinde ve toplumsal bütünlüğünün sağlanmasında temel bir faktör olarak görmeye başlamıştır. 2010 yılı için “daha çok ve daha iyi iş ve sosyal bütünlüğün sağlandığı, sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilen, dünyanın rekabet gücü en yüksek ve en dinamik bilgiye dayalı ekonomisi” olmayı stratejik hedef olarak belirlemiştir (Karip, 2005: 202; Erçetin, 2006). Belirlenen bu hedeflere eğitim yoluyla ulaşılabileceği açıktır. Nitekim belirlenen stratejik hedeflerle ilgili olarak üye ülkelerin yerine getirmesi için üç ana hedef ve on üç somut hedef açıklamıştır (Karip, 2005: 204).

Sonuç

Neoliberal küreselleşme anlayışı bütün ülkeler için olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Ülkelerin koşulları ve bireylerin olanakları farklıdır. Ülkelerin, yurttaşlarının zekâ ve yeteneklerini açığa çıkarıp ondan yararlanma ve bireylerin fırsat eşitliği içinde kendilerini geliştirebilmeleri neoliberal yaklaşımdan çok daha sosyal adaletçi uygulamaları gerektirmektedir.

Farklı ülke ve kültürleri tanıma, farklı ülkelerde iş bulma veya kurma olanağı bireyleri küresel düşünüp hareket etmeye yönlendirmektedir. Gerek uzaktan eğitim gerekse okullar arası anlaşmalar yoluyla çeşitli okul ve üniversiteler başka ülkelerde şubeler açarak bu pazarda yerlerini almaktadırlar. Böylece küreselleşme uluslararası bir eğitim pazarı da yaratmaktadır.

Eğitimde eşitsizliklerin artması yeni toplumsal sorunların ortaya çıkmasına yol açar. Şimdiden bilgiye erişimde yaşanan eşitsizliklerin kültürel/dijital bölünmelere sebep olduğu tartışılmaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun sadece % 20.3’ü internete erişmektedir. Bunun % 72.2’si Kuzey Amerika, % 46.8’i Avrupa, % 13.6’sı Asya, % 4.7’si Afrika’dadır. (IWS, 2008). Gerçekte küreselleşmiş bilgidен söz edilirken interneti kullanamayan % 80’e karşı % 20 hakkında konuşulmaktadır. Toplumların da kendi içinde bilgisayar ve internet kullanabilen kesimleri ile bu olanaktan yoksun kesimleri arasında uçurum ortaya çıkmıştır. Latin Amerika ülkelerinde liberalleşmenin sonuçları çok ağır olmuştur.

Şu alanların öne çıkarılması küreselleşme sürecinde olumlu etkiler yaratacaktır: (1) Devlet ve özel sektörün önceliği eğitim ve üniversitelere vererek BT alanını öncelikli yatırım alanı olarak belirlemesi (AR-GE yazılımları, BT donanımı ve mesleki eğitim gibi). (2) İnternet yaygınlaştırılarak bilgiye erişim olanaklarının artırılması, kullanıcıların bilgi okuryazarı olarak eğitilmesi. (3) Yenilikçiliği bir kültür olarak topluma yerleştirmek. (4) İnsan sermayesine yatırım yapılması.

Türk toplumu son yıllarda içine dönmüş, yapay gündemlerle uğraşan, oyalanan ve mankurtlaştırılan bir toplum görüntüsü sergilemekte, bir atalet yaşamaktadır. Yeni bir refleksle bu ataleti yenmek ve bilişim toplumu olma yolunda hamle yapmak durumundadır. Ulusal sinerjiyi harekete geçirerek bu hamle yapılabilir. Toplumsal kesimlerin büyük mutabakatlar kurarak bu oyalayıcı süreçten çıkıp, gelişmelerin önüne geçmelidir.

Bilişim toplumunda öğretmenlere çok iş düşmekte ve onlardan daha çok yararlanma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin yetiştirilmeleri, hizmet içinde eğitilmeleri ve statülerini yeniden ele almak zorunludur.

Yukarıda yapılan açıklamalar göstermektedir ki, bilişim, küreselleşme, yeni ekonomi vb gelişmelerin tamamı iyi eğitilmiş nitelikli insanları gerektirmektedir. Eğitim her zamankinden daha çok stratejik öncelikli bir yatırım alanı haline gelmiştir. Geleceğin etkili ülkeleri en iyi eğitim sistemine sahip ülkeler olacaktır.

Kaynakça

- Apple, M.W. (2002). “Küresel Tehlikeler: Eğitimdeki Eşitsizlikler ve Neo-Liberal Politikaların Bir Mukayesesi” **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi**. 2 (1) Mayıs, 2002. s. 23-46.
- Berber, Ş. (2003). “Küreselleşme Perspektifinde Kültürel Değişme Ve Eğitim” **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Yıl 7, Sayı 1. s. 175-189.
- Berman, E.H. 1991. “Vakıflar, Hayırseverlik ve Yeni Sömürgecilik” **Sömürgecilik ve Eğitim**. (Ed. Philip G. Altbach ve Gail P. Kelly), (Çev. İbrahim Kalın). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bozdemir, S. ve Eker, S. (2007). “Modern Kuantum Kuramı ve Temel İlkeleri” **Bilim ve Ütopya Dergisi**. Sayı. 161. Kasım 2007.
- Ceyhun, Y. ve Çağlayan, M.U. (1997). **Bilgi Teknolojileri Türkiye İçin Nasıl Bir Gelecek Hazırlamakta**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Chapman, J. (1996). “A New Agenda for a New Society” (Ed. Kenneth Leithwood vd) **International Handbook of Educational Leadership and Administration**. London: Kluwer Academic Publishers,
- Çeçen, A. (2007). **Türkiye'nin B Planı: Merkezi Devletler Birliği**. İkinci baskı. Ankara: Fark Yayınları.
- Çınar, İ. 2002. Eğitim Yöneticilerinin Bilgi Yönetimindeki Yeterlikleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, İ. (2006). **Mankurtlaştırma Süreci**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dura, C. (2006). “Küreselleşme ve Ulus-Devlet” **Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı: Bildiriler Kitabı**. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Erçetin, Ş.Ş. (2006). “Turkish Higher Education Institutions in Bologna Process” **Humanity & Social Sciences Journal**. 1(1). S. 18-27.
- Ergun, D. (1987), **Sosyoloji ve Eğitim: Türkiye’de Eğitimin Niteliği Nedir ve Ne Olmalıdır?** Ankara: V Yayınları.
- Genç, S.Z. (2003), “Küreselleşmenin Eğitime Etkileri” **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Yıl 7, Sayı 1. s. 47-56.
- IWS (Internet World Stats). World Internet Usage. <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> 30.04.2008.

- Kaçmazoğlu, H.B. (2002) “Doğu-Batı Çatışması Açısından Globalleşme” **Eğitim Araştırmaları Dergisi** Sayı 6. s. 44-55.
- Karabağ, S. (2006), **Mekânın Siyasallaşması**. İkinci baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karip, E. (2005), “Küreselleşme ve Lizbon eğitim 2010 hedefleri” **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**. Sayı 42. s.195-209.
- Kızılcılık, S. (2002a), Küreselleşme Süreci Karşısında Atatürkçü Düşün Sisteminin Konumu” **Eğitim Araştırmaları Dergisi**. Sayı 8. s. 13-29.
- Kızılcılık, S. (2002b), “Kapitalizmin Diasporası Olarak Küreselleşme” **Eğitim Araştırmaları Dergisi**. Sayı 6. s. 12-33.
- Lengnick-Hall, M.L. ve Lengnick-Hall, C.A. (2004). **Bilgi Ekonomisinde İnsan Kaynakları Yönetimi**. (Çev. Günhan Günay) Dışbank Kitapları.
- Marshall, I. ve Zohar, D. (2002), **Kim Korkar Schrödinger’in Kedisinden**. (Çev. Orhan Düz) İstanbul: Gelenek Yayınevi.
- Muşta, M.C. (2002), “Küreselleşme, Ulusal Eğitim ve Değerlerin Aktarımı” **Eğitime Yeni Bakışlar I**. (Ed: Ali Murat Sümbül) Ankara: Mikro Yayınları.
- Nisbett, R.E. (2005), **Düşüncenin Coğrafyası: Doğular ve Batılar Nasıl ve Neden Farklı Düşünürler?** (Çev: Gül Çağalı Güven) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Nohutçu, A. (2006), “Bilgi Toplumunda Yükseköğretim Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması ve Yönetimi: Başlıca Eğilimler, Gelişmeler ve Bologna Süreci” **5. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Bildiriler**. Cilt 1. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- OECD (2008), Factbook 2007.
<http://ocde.p4.siteinternet.com/publications/doi/files/302007011P1G081.xls> 28.03.2008.
- Okçabol, R. (2005) **Öğretmen Yetiştirme Sistemimiz**. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Önder, İ. (2006) “Ulusal Bağımsızlık Bağlamında Özelleştirme” **Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı: Bildiriler**. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Rodrigues, M.J. (2004), “Yeni Bir Yüzyılın Eşiğinde Bir Avrupa Stratejisi İçin Düşünceler” **Avrupa’nın Yeni Bilgi Ekonomisi. Uluslararası Rekabet Gücü ve Sosyal Uyum için Stratejiler**. (Çev. Elif Özsayar) İstanbul: Dışbank Kitapları.
- Ross, A. (1995), **Tuhaf Hava: Sınırlar Çağında Kültür, Bilim ve Teknoloji**. (Çev: Kamil Durand) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sanders, B. (1999), **Öküzün A’sı: Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi**. (Çev. Şehnaz Tahir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sayılan, F. (2007), “Küreselleşme ve Eğitimdeki Değişim” (Ed. Ebru Oğuz, Ayfer Yakar) **Küreselleşme ve Eğitim**. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sönmez, V. (2002), “Küreselleşmenin Felsefi Temelleri” **Eğitim Araştırmaları Dergisi**. Sayı 6.
- Splichal, S. (1998), “Sivil Toplumdan Bilgi Toplumuna” (Çev. Cemal Aydın) **Bilgi ve Toplum**. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Stewart, T.A. (1997), **Entellektüel Sermaye**. (Çev. Nurettin Elhüseyni) İstanbul: MESS Yayınları.
- Şahin, Ş. ve İter, H.K. (2006), “Kuantum Felsefesi Bakış Açısından Bilgi ve Bilim” **5. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Bildiriler**. Cilt 1. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Toffler, A. (1992), **Yeni Güçler, Yeni Şoklar**. (Çev. B. Çorakçı) İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Tözüm, H. (2002), “Küreselleşme: Gerçek mi, Seçenek mi?” **Doğu-Batı Düşünce Dergisi**. Sayı 18. s. 147-167.

- Tuncer, M. ve Taşpınar, M. (2007), “Sanal Eğitim-Öğretim ve Geleceği” **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi** www.e-sosder.com Cilt 6, Sayı 20. s. 112-133.
- Tunçkanat, H. (2001), **İkili Antlaşmaların İçyüzü**. Üçüncü baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- UNDP. 2007/2008 Human Development Index. <http://78.136.31.142/en/statistics/> 30.04.2008.
- World Economic Forum. Global Competitiveness Index 2007-2008. <http://www.gcr.weforum.org/> 18.3.2008
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, M. (2004), **Şifre Çözücü: “Project Democracy” Sivil Örumceğin Ağında**. İkinci Baskı. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yılmaz, S. (2006), **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**. İstanbul: Alfa Yayınları.